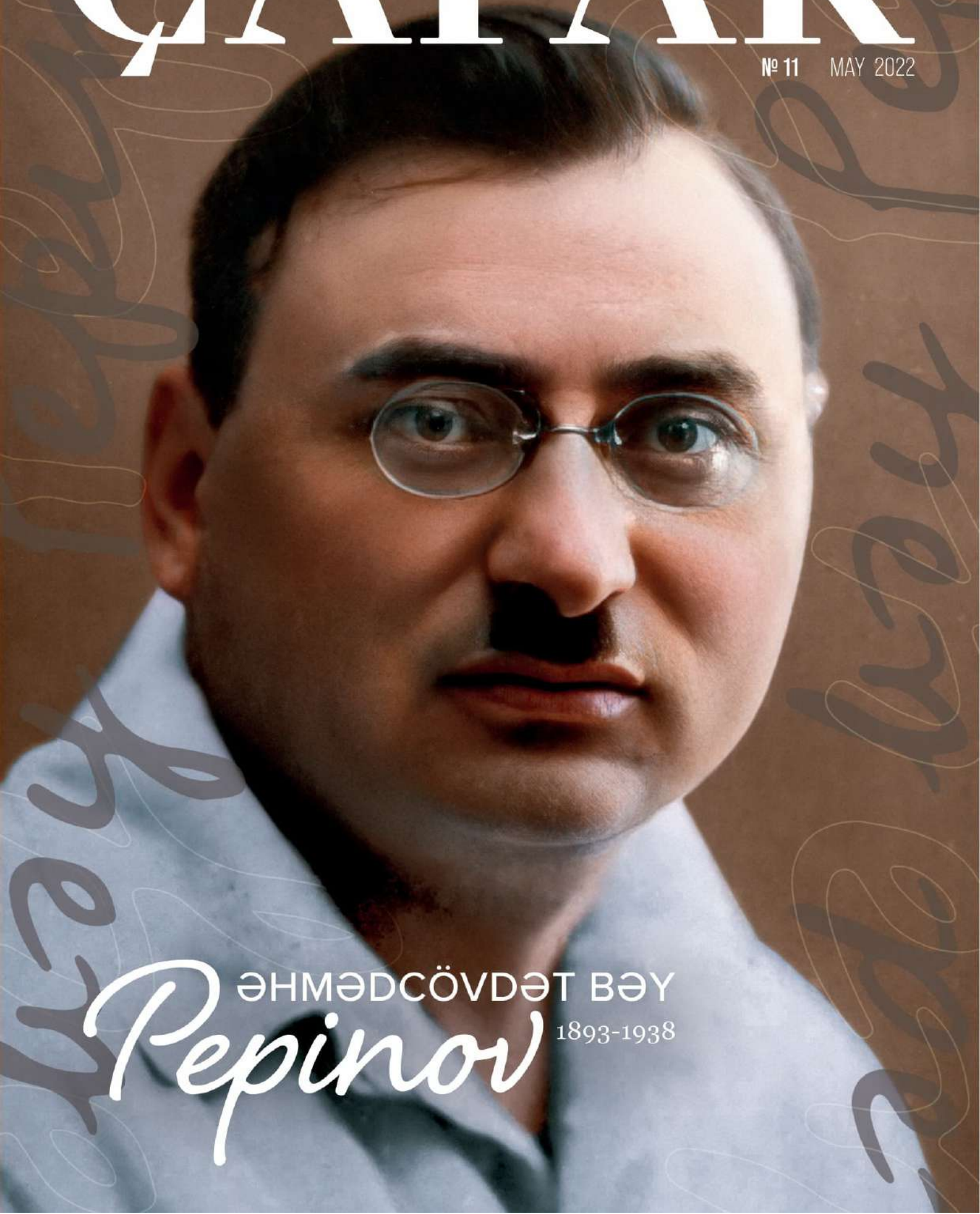

ÇAPAR

№ 11 MAY 2022

ƏHMƏDCÖVDƏT BƏY

Pərinov 1893-1938

REDAKSİYA HEYƏTİ:

Məsləhətçi: **Prof.Ədalət TAHİRZADƏ**

Baş redaktor: **Dilqəm ƏHMƏD**

Dizayner: **Xəyal DANYAL**

Üz qabığı: **Rəsul HƏSƏN**

Təsisçi və nəşir: **Yusif İLHAMOĞLU**

Jurnal Azərbaycan Respublikasının
Ədliyyə Nazirliyində qeydə alınmışdır.
Reyestr № 4209 (17.12.2018)

Çapa imzalanma tarixi: 20.05.2022

ISBN: 9789952551495

Tiraj: 500

(+994 50/70) 542-54-89
capar.dergisi@gmail.com

ÇAPAR

ÇAPAR DƏRGİSİ

İÇİNDƏKİLƏR

Ədalət Tahirzadə: Pepinov (Ömərbəyov)
Əhmədcövdət bəy Ömər bəy oğlu

8-39

Dilqəm Əhməd:
Osmanlıda Azərbaycan uğrunda mücadilə

40-46

Azərbaycan Cümhuriyyəti
mürəxxəsləri

47-52

Əhmədcövdət bəyin
bəyanatı

53-56

Azərbaycan Parlamentindəki
çıxışları

59-65

ÇAPAR DƏRGİSİ

İÇİNDƏKİLƏR

Bizdə maarif
İbtidai təlim

59-65

Türkoloji qurultayı

66-72

Fənni istilahlər

77-86

Xosrov Paşa bəy Sultanovun çıxışı

87

“Biz Azərbaycan sosialistləri bu
istiqlalı qəbul etmişik”

88-89

“Pepinov Avropa tipli
sosialist idi”

90-95

FƏNNİ İSTİLAHLAR

Məktəblərdə elmlərin tədrisinə öz ana dilimizdə başladıqdan bəri bir çox çətinliklərə rast gəldik və gəlməkdəyiz: məktəb binalarının yoqluğu və ya yaramazlığı, müəllimlərin ziyadəsiylə əskikliyi, dərslərin bulunmaması, müəllimlərə verilən aylıqların azlığı və vəqtində verilməməsi. Bunlar böyük əngəllərdir və bunlardan keçən məqalələrimizdə bəhs etmişdik. Bu çətinliklərə, təbirimiz caiz görülərsə, maarifimizin xarici maneələri, xarici çətinlikləri deyəlim. Bunlardan başqa və bunlar qədər əlzəm, məktəblərimizdə bir də daxili məəzələr, daxili çətinliklər var ki siniflərimiz böyüdükə bunların əhəmiyyəti də getdikcə gözə çarpiyor, daha ziyadə əhəmiyyət kəsb ediyor. Bu daxili məəzələrimiz isə dil məsələsi, istilahl məsələsidir.

Bu gün bizim qəti surətdə qərarlaşmış və hər kəs tərəfindən öyrənilib qəbul edilmiş bir dilimiz yoqdur. Dilimiz də ictimai həyatımız kibi böhran dövrünü keçiriyor. Azərbaycanın xanlıq vəqtində fars dilinin təhəkkümü altında bulunan türkcəmiz yüz sənəlik çarizm dövründə heç də qiymət bulmamış, tərəqqi etməmiş, həyatla bərabər getməmişdir. 19-cu əsrdə Azərbaycanda rəsmi dil, lazımlı və işə yarayan dil rusca olmuşdur, ona görə də məmurlar, ziyalılar, tüccarlar, bəzən əmələlərimiz belə, bu dili öyrənməyə həvəs və işlətməyə məcbur olmuşlardır. Çünki həyat dili, çörək və qazanc dili rusca idi. Həməən əsrdə ictimai həyatımızda mühüm yer

tutan ruhanilərə gəlincə, bunlar da ərəb, fars dillərini qullanırlar və türkcə ilə məşğuliyyətləri çox az olurdu.

Bu əsrdə türkcəni saqlayan, işlədən ancaq xalq kütləsi, kəndlilər və əməllər olmuşdur. Bunların mənəvi və maddi ehtiyacları çox bəsit olduğundan dil də o nisbətdə zəif, bəsit qalmışdır.

20-ci əsrdə isə, xüsusən 1905 inqilabından sonra Azərbaycan türkləri arasında ictimai hərəkatların başlaması ilə türkcəyə ehtiyac başlanıyor, tərəqqi etməmiş xalq dili isə irəli sürülən fikir və idealları ifadəyə kafi gəlmədiyindən, təbii olaraq, mövcud olan Osmanlı türkcəsinə müraciət edilmiş və ondan istifadə edilmişdi.

20-ci əsrin əsrin başlanğıcında Türkiyədə ədəbiyyatda qullanılan türkcə isə, ümumiyyətlə, saray dili, "münəvvərlər" lisanı idi ki ziyadəsiylə ərəb və fars dilinin tərkib və təbirlərinin təsiri altında bulunuyor və xalq lisanından uzaq məsafədə idi. İştə, bizdə istifadə və yardıma çağırılan bu Osmanlı lisanı kəndisi böyük səqətliklər içərisində idi. Buna binaən də, təbii olaraq, böylə böyük nöqsanlarla dolu olan dilin əleyhinə maarifçilərimizin içərisində xüsusi bir cərəyan baş verdi; bunun tərəfdarları ayrıca bir Azərbaycan ədəbi lisanının yenidən təşəkkülünü tələb edənlər idi. İştə, bu dil məsələsi şimdüyə qədər əhəmiyyətini itirməmişdir, həm qəzetə sütünlarında ("Kommunist" qəzetəsində S.M. Əfəndizadənin, Ağamalıoğlunun, Ə.Bədinin məqalələri və qeyrə), həm müəllimlər arasında və xüsusən "Maarif və mədəniyyət" məcmuəsinin bu məsələyə ayrıca əhəmiyyət verməsi aşkardır.

Bu axırncı 20 sənə içərisində və xüsusən 1912 Balkan hərbindən sonra Türkiyədə dil böyük dəyişikliklərə uğramış, ziyadəsiylə sadələşmiş, yabançı dillərin tərkib və təbirlərindən təmizlənmiş və xalqın anlayacağı ədəbi bir dil şəklinə girmişdir. On sənə bir xalqın dil tarixində çox kiçik bir vəqtdir və böylə az bir vəqtdə gözümüzün önündə türkcə bu dərəcə sadələşmişsə, çox keçmədən bu dilin gözəl və tam mənasıyla türk ədəbi dili olacağına heç şübhə qalmaz.

Maraq ediləcək şudur ki, bizim bəzi yazıçı və müəllimlərimiz iyirmi il əvvəlki səqət Osmanlı dilinin təsiri altında bulunuyorlar; dildə vaqe olan böyük inqilabdan ya bixəbərdirlər, yaxud qəbul etmək istəmiyorlar. Ona görə onların burda yazdıqları qəliz və ağır yazılar üslubu əsil məkan və məbdəyi olan Türkiyədə atılmış, dıslanmışdır. "Maarif və mədəniyyət" məcmuəsinin 2-ci nömrəsində gənc Osmanlı şairlərindən O.Seyfi və Əhmədin şeirləri bizim əslən azərbaycanlı olanların yazıları ilə müqayisə edilərsə, əvvəlkilərin türkcəsi daha sadə və daha ziyadə xalq dilinə yaqın və həm də ədəbi gözəl dil olduğunu etiraf etməyə məcbur oluru.

Demək, dilimiz daha qəti olaraq qərarlaşmamışsa da, o yolla getmədə və həm müvəffəqiyyətlə getmədədir və tez bir zamanda hədəfinə varacağına əmin ola bilərik. Müəllim və yazıçılarımıznsa bu böyük fəaliyyətə nə surətlə yardım etmələri lazım olduğunu isə bu xüsusda məcmuəmizdə yazılan xüsusi məqalələr aydın olaraq göstəriyor.

Bu məsələnin ikinci bir tərəfi vardır ki burası daha az tədqiq və münaqişə edilmişdir, bu da termin (istilah) məsələsidir.

Elmi kitablarımızda işlətdiyimiz istilahlardan çox ağır olduğunu, bir çoqlarının lüzumsuzca əski şəkildə qullanıldığını türkcə bu elmlərlə məşğul olanlar hiss etmişdir zənnindəyəm. Dilin sadələşməsi bu xüsusi sahələrdə daha az kəndisini göstərmişdir. Adı hesab terminlərindən başlayaraq bütün elmlərdə lüzumsuz yabançı istilahlardan az deyildir. İştə, bu tərəfə də baqmaq, burasını ətraflıca tədqiq etmək, bu terminlərin hansılarının saqlanılması və hansılarının dəyişilməsi və nə surətlə dəyişilməsi ən əhəmiyyətli məsələlərimizdəndir.

Yalnız bunu təslim etməli ki, termin, bir kərə, termindir, yəni hər kəscə bilinməyən, xüsusi bir kəlmədir, öyrənilən elmi bilmək üçün tanınması lazım gələn kəlmədir. Ona görə də burda

ziyadəsiylə tədbirli, mühakiməli və hünərli davranmalı, ancaq türkcə qarşılığı mövcud olan terminləri dəyişməli, qalanları isə ya işlətdiyimiz kibi ərəbcəsi, yaxud Avropada işlənən latıncası qəbul edilməlidir və burda təyin və isbat etməli ki, ərəbcəsini iyidir, latıncasını. Yoqsa işlənəndə olan yabançı bir termini yenə yabançı bir kəlməyə dəyişmədə zərərdən başqa heç bir xeyir olamaz.

İştə, bu termin məsələsi ilə bizdə uğraşmaq üçün Mərkəzi İcraiyyə Komitəsinin yanında xüsusi bir komisiyon düzəlmişdir ki, iyicə vəqtdir bununla məşğuldur.

Bu yaqınlarda bu komisiyonun işləməsi nəticəsi olaraq beş elmə aid termin kitabçası çıqmışdır ki, burda əsas termin rusca götürülmüş, sonra bizə indi işlənən termin göstərilmiş və daha sonra işlənməsi lazım gələn termin yazılmışdır. Hər halda, bu məsələnin üzərində işlənməsi xeyirlidir, münəqişəsi faydalıdır və bu nöqtəyi-nəzərdən, çıxan kitabçaların əhəmiyyəti vardır.

Lakin güddüyümüz məqsəd nəzərindən məsələyə yanaşarsaq, komisiyonun məsələni çox yanlış anladığını və 8-10 ay işlədikdən sonra nəticədə çıqardığı qərarlar bizə qiymətli bir səmərə vermədiyini etiraf etməyə, məəttəəssüf, borcluyuz. Təkrar edəlim, münəqişə üçün meydan açılmışdır, olsa-olsa, xeyri budur. Ümumiyyətlə, bu kitabçalara baqdıqda çəkilən zəhmətlərin nahaq olduğunu, bəzi müəlliflərin aldıkları işin heç də əhli olmadıkları və nəticədə, bir çox saçma sözlərin meydana çıxarıldığını görüyoruz.

Dilimiz əsri elmləri ifadə üçün ziyadəsiylə güclük çəkiyor. Ona görə başqa dillərin yardımından istifadəyə məcburdur. Böylə ikən və ən zəngin dillərin belə, çarə bulamayaraq qəbul etdikləri bir çox elmi terminləri belə, bizim yeni dilçilər atıyor, yerinə guya asan bir şey veriyor.

Əvvəla, “coğrafiya”, “heyvanat” (zooloji), “nəbatat” (botanik), “mədəniyyət” (mineraloji), “həndəsə” (geometri) və “hesab” yerinə “yerbil”, “dirgibil”, “bitkibil”, “qırılğanbil” və “saybil” terminlərini qəbul etdirmək istiyorlar.

Təkrar edəlim, əvvəla, burda güddüyümüz məqsəd termindən asanlıq məsələsidir. Əcəba, bizim üçün “coğrafiya”, “botanik”, “mineraloji”, yaxud “heyvanat”, “nəbatat”, “mədəniyyət”, “hesab”-mı bilmək asandır, yoqsa bu oğuzcasına, bilməm nerdən çıxarılmış “yerbil”, “dirgibil”, “qırılğanbil”, “saybil” və qeyrə? Cavabı aydındır.

Qafur Rəşad əfəndinin coğrafiya terminlərinə keçdikdə, içərisində o qədər süni, məntiqsiz və yersiz kəlmələr icad edilmiş ki, dilə yardım etmək istəyən adam nasıl bu kibi sözlər çıxarıyor sualına cavab verməkdən aciz qalıyor.

Misal üçün götürəlim:

атмосфера	toplay
барометр	layölçən
Больш. Медведица	ayı

Bunların işlənən istilahları “həvayi-nəsimi”, “mizanül-həva” və “dübbi-əkbər”dir. Əcəba, burda tərifsiz kullanılan “ayı”-mı dili yüngülləşdiriyor, yoqsa qarışdırıyormu?!

	Söylənən	Lazım
болото	bataqlıq	batlaq
возвышенность	ayla	ucalağ
время года	mövsüm	bilçağ

вид	şəkil	görkəm
второст. город	qeyri-mühüm şəhər	aralıq kənd
горизонт.	üfüq	qaş
государство	dövlət	toplantay
градус	dərəcə	bölgü
дождемер	yağmur ölçü	yağım ölçü
долгота	dol dairələri	boy
дельта	delta	üçqulaq
глина	gil	sarı torpaq
землетрясение	zəlzələ	titrənmə
запад	qürub	batı
кораллы	mərcan	marcan
комета	quyruqlu yıldız	quyruqlu
карта	xəritə	taslaq
круг	dairə	firdola
муссоны	mövsüm rüzgar	bilçağbil
минеральн. источн.	mədən suları	qırılğan suları
металлы	mədən	yayxan
материк	qitə	parçaquru
масштаб	miqyas	üzölçüm
население	əhali	yaşaq
океан	mühit	bürüyən
обсерватория	rəsədxana	baxvoylax
планета	səyyarə	sönələk
пассаты	passat	tənböləyən
промышленность	sənaye	törədiş
параллели	mütəvazi xətlər	cığırdaş
пещера	mağara	koğol
порт	liman	qarı
президент	rəis-cümhur	başmaq
полушарие	küreyi-müsəttəhə	yarımtop taslağı
полярный	qütbi	oxuc
полюс	qütb	oxuc
столица	paytaxt	başkənd
свод	günbəd	göyçanaq
телескоп	teleskop	uzaqgör
форма	şəkil	yöndəm

Biz burda oqucunu yorsağ da, qəsdən bir çoq misal gətirdik ki, hər kəs oxuyub haqq rəy verə bilsin və görsün ki, bu cür təşəbbüs, həqiqəti-halda, dilə yardımımızdır, yoqsa daha ziyadə səqət etməkdir.

Bu istilahların əksəri yaramaz və çoq azları var ki onlardan istifadə mümkün olsun.

Cəbrayıl Bəyzadənin ülumi-təbiyyəyə aid istilahlarında bir çoqları, zənnimcə, qəbula layiq isə də, bir o qədər də yararsızları çoqdur.

Məsələn:

аорта	qövsi-əbhər	qızıl özək
артерия	şiryan	qızıl damar
безцветковые		çiçəksizlər
вена	vərid	kök damar
вьющиеся	satlıq	sarmaşanlar
вспомогат. корень.	cəzri-münzəmm	köməkçi kök
двудомные	sünaiyyüs-sükna	ikiyuvahlılar

Və qeyrə buna bənzər sözlər az deyil, lakin yersiz və əvvəlki misalımıza oxşar sözlər daha çoxdur:

вещество	maddə	nəsnək
дыхание	tənəffüs	heyalma
животное	heyvan	dirgi
колония	müstəmləkə	yurd
ковкость	tətərrüq	yaymaqlıq
ослзание		dəriduy
общий	ümumi	ham
проростание		cücərmə
природа	təbiət	varış
простейшие	ibtidaiyyə	bambayalılar
размножение	təkəssür	çoxar-ürəmə
сложное тело	mürəkkəb cisim	morulu sənəcə
стебель		gövdə
туловище		gövdə
тело	bədən	əyin

Və buna oxşar bir çox təbirlər vardır ki bunlar “göydəndüşmə” alınaraq dil elminin heç bir əsası və düsturuna istinad etməyərək yürüdülmək istəniliyor.

Sami Kamal tərəfindən riyaziyyata aid terminlər dəxi əvvəlkilərdən geri qalmıyor. Halonki yazıçının böylə bir yanlış yola düşməyəcəyini ən çox biz burda bəklərdik. Məəttəəssüf, görünüyor ki, ümumiyyətlə, Terminoloji Komitəsinin düşdüyü yanlış yoldan bu da çıxamamışdır. Burda da biz görüyoruz ki, asanlıq bəklədiyimiz yerdə daha çox çətinliyə bizi atıyorlar.

Yenə məsəl olaraq götürəlim cəbrdən:

буква	hərf	alfa
буквен. коэффициент	əmsali-hərfiyyə	alfa vuruğu
количест. одинак. показ	hüdu-di-mütəcanis	qatı birdüzəklər
количество	kəmiyyət	nancalıq
неравенство	qeyri-müsəvat	dənksizlik
отрицательный	mənfi	tərs
положительный	müsbət	avand
решение	həll	çürüş

ряд арифмет. отношен. рациональный	silsileyi-ədədiyyə məntiqi	çıqma-düzüm çəkilər
сумма	məcmu	topal
тождество	eyniyyət	yenəöz
уравнение	müadilə	dartış
формула	düstur	çeşni
числен. коэффициент	əmsali-ədədiyyə	say-vuruq

Yaxud həndəsə terminlərindən:

геометрия	həndəsə	biçimbil
аксиома	mütəarifə	özübəlli
доказательство	isbat	inandırış
задача	məsələ	sorğu
круг	dairə	firdola
конус	məxrut	incik
концентрич		
квадрат	mürəbbə	ikiqat
мера	mizan	ölçək
направление	istişamət	cığır
наклонная линия	xətti-mail	yatıqca
объём	həcm	tutar
ограниченная	məhdud	çitli
основание	qayda	oturaq
отношение	nisbət	tutuş
площадь	saheyi-səthiyyə	üzölçü
прямоугольный	müstətil	uzanmış ikiqat
пропорциональный	mütənasib	tutaş
призма	mənşur	burukay
пирамида	ehram	inciktay
предел	hədd	çit
следствие	nəticə	çıqacaq
точка	nöqtə	bənək
тело	cisim	gövdə
точка пересечения	nöqtəyi-təlaqi	buluşaq
фигура	şəkil	biçim
циркуль	pərgar	fırlaq

Hesabdan misal:

знак	işarət	çizik
кратное	misl	vuruq
количество	kəmiyyət	böyür-küçür
класс	xana	yuva
отношение	nisbət	tutaş
плюс	zaid	topaq

مارت ۱۹۲۳

صایب: ۳

معارف و ادب

آ.ا. س. ج. علم معارف قومسار لغی نشریاتی

произведение	hasili-zərbə	qatal
первонач. числа	ədədi-əsliyyə	kök sayazlar
срок	müddət	haçağ
убыток	zərər	itki
цифра	rəqəm	sayaz

Bütün bu misallarda müştərək olan böyük bir yanlılıq vardır. Yazıçılar düşünüyorlar ki, istilahlı çətinliyinin bütün ağırlığı bunların ərəbcə olmağındadır və zənn ediyolar ki, əgər sözlün baş, ya quyruğu türkcə, ya türkcəyə oxşar olarsa, asanlıqla çətinliyin qapısı açılmış olar. Ona görə istilahlı çətinliyinin rəfini bütün ərəbcə sözlərin qovulub, yerinə hər nə cür olsa türkcəyə bənzər sözlərin qonulmasında bulmuşlar.

İştə, əsasi yanlılıq, böyük səhv və ümumiyyətlə, dillərin təkamül qanunlarını bilməməlik və nəzəriyyəçilik burda məlum oluyor. Dünya üzündə heç bir dil yoqdur ki — xüsusən mədəni dillər içərisində — bütün sözləri özündən, öz kökündən çıxarsın və başqa lisanların təsirinə girməmiş olsun.

Tarixdə bir məmləkət və ya millət o biri məmləkət və millətin siyasi və iqtisadi təsiri altında bulunması qayət təbii olduğu kibi, bir millətin dilinin dəxi o biri millətin, xüsusən, irfanca yüksək millətin dilinin təsiri altında bulunması və o dildən bir çox kəlmələr alması da qayət təbiidir. Qərbdəki Avropa millətləri, ümumiyyətlə, latın və yunan kültürü təsiri altında bulunduğundan bu dillərdən də bir çox kəlmələr almışlardır. Bu minlərcə kəlmələr dillərin öz malı olmuşdur və heç bir kimsənin ağına gəlməz ki, bu kəlmələri süpürüb dildən çıxarsın və yerinə yeni sözlər düzüb qoysunlar. Şərqlə millətlərinin, xüsusən türklərin dilləri isə tarixən ərəb və fars dillərinin təsiri altında bulunmuş və bu dillərdən minlərcə sözlər götürmüşdür.

Türkcənin zənginləşməsi üçün bu dillərin bir çox xeyirləri olduğu kibi, bir çox da zərərli tərəfləri vardır. İştə, bunu anlayıb, bu zərərdən dilimizi qurtarmağa çalışmalıyıq.

Zərərli tərəflərindən başlıcaları dilimizdə ərəbcə və farsca tərkib və qaydalarının qalması, bir çox kəlmələrin müqabili bulunan türkcələri olduğu halda işlənməsi və sonra, çətin istilahlıların qalmasıdır. Əvvəlinci iki cəhəti dilimizin getdikcə sadələşməsi həll ediyor, istilahlı məsələsi isə daha az müzakirə və tənqid edilmişdir.

İstilahlı məsələsində də dildə kəlmələrdə olduğu kibi, ancaq müqabili bulunan və hər kəscə tanınıb anlaşılanları dəyişilməlidir, ümumiyyət üzrə, məlum olan ərəbcə istilahlı qalmalıdır, türkcə götürərkən o da hər kəscə bilinən sözlər olmalı və bəlkə, süni türkcə olmuş da olsa, lakin məlum olmayan söz və istilahlıya yol verilməməlidir.

Bunu qəti olaraq qəbul etməliyiz ki, türk dilində işlənen və ümumiyyətcə qəbul edilən hər söz — əsas və əsli hansı bir dildən də olmuş olsa — türkcədir və onu dildən çıxarmaq dili pozmaq deməkdir. Məsələn: xeyir, şər, Allah, cənnət, adət, məlum, namaz, hava, məktəb, qələm, dəftər, kağız, heyvan, insan, saat, zəhər, rahat, zülm və i.a. kibi sözlər türkcə sözlərdir və başqa cür hesab olunamaz. Bu cür hər kəscə məlum sözləri çıxarıb da, yerlərinə əsilləri əski türkcə olmuş, lakin bu gün naməlum olan sözləri dilə qoymağa çalışmaq dili pozmaq, çətinləşdirmək deməkdir.

İştə, bu nöqtəyi-nəzərdən baqarsaq, qəbul etməliyiz ki, qayda (oturaq), nisbət (tutuş), ehram (incik-tay), hədd (çit), nəticə (çıqacaq), nöqtə (bənək), işarət (çizik), kəmiyyət (böyür-küçür), müddət (haçağ), zərər (itki), rəqəm (sayaz), müsbət (avand), həll (çürüş), məntiqi (çəkilər), silsileyi-ədədiyyə (çıqma-düzüm), məcmu (topal), eyniyyət (yenəöz), düstur (çəşni), həndəsə (biçimbil), isbat (inandırış), hərf (alfa), heyvan (dirgi), dairə (firdola), maddə (nəsnək), tənəffüs (heyalma), ümumi (ham), təbiət (varış), ibtidaiyyə (bambayalılar), bədən (əyin), mövsüm (bilçağ), dövlət (toplantay), xəritə (taslaq), mədən (qırılğan, yayxan), əhali (yaşaq), mağara (koğul), günbəd (göyçalaq), şəkil (yöndəm) və i.a. dırnaqlardan dışarı

B İ Ç İ M B İ L
S Ö Z L Ə R İ

İstilah kəmsjəsində baxılıb və keçib dur.

هندسه اصطلاحلاری

بیچیمبیل سوزلری

Jeni turq əlifbası, kəmitəsinin çap rəjisi. (nəzriyyəti).

Düzəni **Sami Qəmal.**

B A Q L,
Birinci hequmət mətbəəsi
1923 il,

yazılan kəlmələr türkcədir, əksinə olaraq, dırnaq içinə alınmış və bu sözlərin yerinə də türkcədir deyə qəbul etdirilməsi istənilən kəlmələr heç də türkcə deyil, türk dili üçün yabançıdır. Bilməmə, məlumun yerinə qeyri-məlum işlətmək istəmək dil üçün asanlıqmıdır, məktəb və şagirdlər üçün xidmətmidir, yoxsa “qaş yaparkən göz çıxarmaq” mıdır?! Oqucularımız mühakimə istəyəndə bizə haqq versin.

Bütün bu kitabçalar bir komisiyon tərəfindən baqılıb qəbul edildiyi halda, bir istilah iki adda veriliyor və yaxud iki istilah bir kəlmə ilə ifadə ediliyor. Məsələn: “kəmiyyət” istilahı bir kitabçada “böyür-küçür”, o birində “nancalıq” kəlmələri ilə göstərilir; “тело” kəlməsinə bir yerdə “əyin”, o biri kitabçada “gövdə” deyilir; yaxud “стебель”, “туловище” və “тело” kəlmələrinin üçünə də qarşılıq olaraq “gövdə” göstərilir; hesabda “кратное”yə “vuruq” diyor, cəbrdə “коэффициент”ə də yenə “vuruq” diyor; “фигура” — “şəkl”ə “biçim” diyor, həndəsəyə də “biçimbil” diyor. Əcəba, həndəsə şəkillər elmidir?!

Bütün bu kitabçaların, ümumiyyətlə, böylə ziyadəsinə süni, qeyri-elmi, münasibətsiz və təzadlarla dolu misalları gözə çarpıyor. İçərilərində istifadə ediləcək çox cüzi material vardır.

Fikrimi təkrarlıyorum: islahə möhtac bir çox istilahlımız vardır, bu yolda işlənməlidir və münasib istilahlər təyin edilməlidir, yerləşmiş, türkcələşmiş istilahlara əl vurulmamalıdır, ancaq türkcələşməmiş, yerləşməmiş istilahları asanlaşdırmağa çalışmalı.

Xüsusi İstilah Komisiyonunun zəhməti bu yolda, ümumiyyətlə, boşə getmişdir, çünki başdan yanlış əsası götürmüşdür və ona görə də yanlış və xeyirsiz nəticəyə varmışdır. Əgər komisiyon bu əsil səhvindən dönərsə, o vəqt onun zəhmətindən xeyir çıxacağına, məktəblərimizə və dilimizə xidmət etmiş olacağına ümidvar ola bilərik. İfratdan təfritə düşməməli və bilməli ki, “Günahı günahla qapatmaq olmaz” məsəli dil xüsusunda da öz qüvvətini saqlıyor.

“Maarif və mədəniyyət” jurnalı

Mart 1923, sayı: 3

Əski əlifbadan transliterasiya: Tural Türksöy